

ANTAL RÓBERT

Észak-Erdély reintegrációjának kérdései Jordáky Lajos nézőpontjából

A két világháború közötti korszakban a történeti Erdély és a hozzá kapcsolt részek Romániához tartoztak. Többnemzetiségű terület lévén, annak magyar lakossága a román állam társadalmában politikai kisebbség lett. A harmincas évek végének nemzetközi politikai változásai (beleértve a határváltoztatásokat is) ezt a régiót sem kerültk el. Az 1940. augusztus 30-án kihirdetett, magyar–román területi vitát lezáró bécsi német–olasz döntőbíráskodás új helyzetet teremtett. Észak-Erdély Magyarországhoz került, míg Dél-Erdély Románia része maradt.¹ Az átadandó területről 1940. szeptember 15-ig kellett kivonulni a román adminisztrációnak, míg a magyar csapatok ezzel párhuzamosan vonultak egyre keletebbre. Tanulmányom központi szereplője Jordáky Lajos. Jordáky az 1930-as években kolozsvári szociáldemokrata politikus és szakszervezeti tag volt. A szocializmusról alkotott koncepciója a szociáldemokrácia baloldalára helyezhető. A romániai szociáldemokraták bernsteini revizionista² álláspontját elutasította, kezdetben ausztromarxistának, majd pedig „forradalmi szociáldemokratának” definiálta magát. A második bécsi döntéssel kapcsolatban jegyezte fel naplójába: „A német-olasz döntőbíráskodás Erdély egy részét Magyarországnak ítélte. Kolozsvár határváros. A nemzetiségi elnyomás véget ért. De vajon nem egy újabb nemzetiségi elnyomás következik? A munkásság azonban tovább kell folytassa küzdelmét teljes felszabadulásáért”.³ Lényegében ezzel a mondatával fogalmazta meg a későbbi évek során többször jelentkező dilemmáját. Itt a magyar nemzetisége és munkás (kispolgár) származása és szocialista elkötelezettsége közötti konfliktusra kell gondolni. Naplóbejegyzésének borúlátó hangja azzal magyarázható, hogy a két világháború közötti szociális és nemzetiségi diszkriminációt megtapasztalva „egy jobb világ” eljövételét várta. Ám azzal is tisztában volt, hogy Észak-Erdély Magyarországhoz csatolásával a problémák korántsem szűnnek meg. Többek között ezért is egy kisebb baloldali „forradalmi szociáldemokrata” csoporttal a bécsi döntést megelőző hetekben – augusztus 15-én – az egyetlen számot megért *Forradalom!* című lapjukban egy önnálló Erdélyi Köztársaságról ábrándoztak, amely a későbbiekben akár a Szovjetunió

¹ L. Balogh 2001. 310.

² Az Eduard Bernstein nevéhez fűződő századelős szociáldemokrata irányzat. Lényege a reformok útján való haladás, a forradalmi minták elutasítása.

³ EME. I/2. 1940.08.30.

tagköztársaságává is válhatott volna.⁴ Bárdi Nándor a romániai eliteket vizsgáló elemzésében a „kisebbségi ember”, a „kisebbségi etika” és „kisebbségi társadalom” konstrukcióját tulajdonítja annak a romániai magyar második generációnak, amely már 1918 után, román többségi környezetben szocializálódott. Szemléletüket a nemzetnevelő, gazdasági szervezkedésben pedig a szövetkezeti mozgalom fontosságának a felismerése jellemezte. Ennek a generációnak a baloldalán is két csoport körvonalazódott. Egyrészt a Korunk folyóirattal szorosabb-lazább kapcsolatban állók, akik szellemi vezérüknek Gaál Gábort (Románia egyik legképzettebb marxista filozófusa) tekintették.⁵ A másik csoportot pedig a szociáldemokraták alkották, akik közül Lakatos István, Bruder Ferenc, Pásztai Géza és Jordáky Lajos említhető meg.⁶ Az erdélyi magyarság politikai (gazdasági) és kulturális vezetői tehát inkább a fiatalabb, már 1918 után szocializálódott generációból kerültek ki.

Az alábbi írás Észak-Erdély reintegrációját tárgyalja, valamint a munkásszervezetek helyét, lehetőségeit az új magyar államban. Mindezt Jordáky Lajos korábbi Romániai Szociáldemokrata (öndefiníciója szerint „forradalmi szociáldemokrata”) tagszemüvegén keresztül. Arra próbál meg rávilágítani, hogy az erősödő állami nyomás ellenére a kolozsvári szociáldemokrata csoport megszervezte magát, és lehetőségei szerint igyekezett pozícióit megtartani a Nemzeti Munkaközponttal⁷, hivatásszervezetekkel⁸, sőt az egyre növekvő nyilasszervezetekkel szemben is.

Jordáky Lajos közvetlenül a második bécsi döntés előtt úgy vélte, hogy a Magyarország számára előnyös revízió a román „burzsoáziát” meggyengítené, sőt mit több, a román vidékeken az „elégedetlen néptömegek mozgalma győzedelmes forradalomban végződne”. Ehhez hasonlóan azt az illúziót táplálta, hogy a Magyarországhoz került területeken az ottani román lakosság „csatlakozna a szocialista mozgalmakhoz”, és a magyar lakosság nagy tömegei „sem lennének hajlandók túrni a feudális-tőkés politika további folytatását”. Továbbá arra is rámutatott, hogy „Magyarországon a földreformot követelő radikális mozgalmak megerősödnek. A magyar proletariátus forradalmi hagyományai és szellemi képzettsége, öntudatossága és szervezethez pedig biztosítéka az új forradalmi-szocialista Magyarország eljövételének”. Fejtegetésében annak a kívánalomnak is hangot adott, hogy egy sajátos programot kell létrehozni. Ekkor írta: „A magyar szocializmusnak együtt kell működni az orosz és minden új nép szocializmusával. Irányítói azonban a magyar valóságot, az itteni helyzetet, körülményeket, szociális és nemzetiségi feltételeket ismerő szocialisták kell legyenek. A III. Internacionálé túlzott központosítása nélkül, de mégis annak szellemében.”⁹ A fentebbi

⁴ EME. II/16. Forradalom.

⁵ Itt Balogh Edgár, Bányai László, Méliusz József említhető meg.

⁶ Bárdi 2013A. 492.

⁷ 1932 nyarán Gömbös Gyula kezdeményezésére létrejött munkásszervezet, a Nemzeti Egység Pártja munkástagozatának támogatására.

⁸ XI. Piusz pápa Quadragesimo Anno című szociális enciklikájának kihirdetése után, az „ateista, szocialista” munkásszervezetekkel szemben kívánt keresztény szemléletű érdekvédelmi szervezetet létrehozni.

⁹ EME. I/2. 1940.08.08.

eszmefuttatása a harmincas évek végére kialakult állapotát tükrözi, amely egyre inkább szembefordult a bernsteini revizionizmus szociáldemokrata eszméjével, és közeledett a „forradalmi” irányzatok ideológiájához.

A második bécsi döntést (1940.08.30) követő szűk egy hétben a román adminisztráció és katonaság távozását megelőzően Kolozsváron különböző atrocitásokra került sor. Például Jordáky leírt egy esetet, amit személyesen tapasztalt. *„A robogó autókról állandóan lövöldöznek a katonák. Igaz csak a levegőbe. De holnap esetleg embereket fognak lepuffantani”* – írta aggódva. *„Különösen ha a Régi Királyságból érkező hírekről továbbra sem lehet megállapítani, hogy mi bennük a fantasztikum és mi a valóság. Fáradt, de durva katonák állandó erőszakoskodásokat követnek el járműtulajdonosok ellen. Tanúja voltam ma délelőtt, amint Kolozsvár főterén egy katona egy öregebb munkáskülsejű ember biciklijét erőszakkal elvette. Az épp ott álló román rendőr becsületére legyen mondva azonnal közbelépett és visszaszerezte azt a katonától.”*¹⁰ Megállapítható tehát, hogy a román hadsereg viselkedése a területvesztés miatt érzett elkeseredés következtében a civilekkel szembeni atrocitásokká alakult át. Egy másik esetben a Dermata cipőgyár magyar és román szervezett munkásai megakadályozták, hogy a román hadsereg elszállítsa a feldolgozandó nyersbőrök egy részét. A vasúti főműhely leszerelését viszont nem tudták megakadályozni. A sajtó arról is tudósított, hogy a legtöbb gyárban – így a vasöntödében, a víz- és villamosműveknél, Fermata fémipari vállalatnál és az imént már említett Dermatóban – 100–150 tagú munkásörsegek akadályozták meg a rablást, és várták a bevonuló magyar csapatokat.¹¹ Ugyanakkor arra is rá kell mutatni, hogy nemcsak román, hanem magyar részről is elszabadultak az indulatok. Ismert több olyan eset, amely románokkal szembeni ablakbetörések, verések, halálos merényletek formájában mutatkozott meg, amit Jordáky a „székelylegények terrorjának” számlájára írt. Továbbá arra is felhívta a figyelmet, hogy az incidensek miatt *„nem azok a románok szenvednek, akik megérdemelnék – mert azok pénzüikkel elmenekültek – hanem a szerencsétlen ártatlanok és félrevezettek”*.¹² Mint magántisztviselő, a Városi Vízművek alkalmazottja (1932–1941), igyekezett pozícióját arra is felhasználni, hogy román munkatársai egy részének az állását megmentse. Erre a katonai közigazgatás időszakában (1940.09.13–1940.11.26) került sor¹³, amikor tömegével bocsájtották el a román nemzetiségű alkalmazottakat. Jordáky sikerei közé tartozott az is, hogy elérte, hogy szerény anyagi lehetőségekkel rendelkező, nagycsaládos tisztviselőtársait ekkor még nem bocsájtották el. Barátja, Vasile Pogăceanu – akivel korábban is a szociáldemokraták balszárnyát alkották – is a vízművek tisztviselője maradt.¹⁴ Nézeteiben a szocialista „humanizmus”, illetve az erdélyi nemzetiségek egymás iránti toleranciája, empátiája nyilvánult meg. *„Egy nagy tragédia játszódik le a szemeink előtt”* – írta az atrocitásokkal kapcsolatban. *„S ennek a tragédiának mindannyian szereplői vagyunk. Egyik ember*

¹⁰ Uo. 1940.09.05.

¹¹ *Népszava*. 1940.09.14. 4.

¹² EME. I/2. 1940.09.13.

¹³ Sárándi 2016.

¹⁴ EME. I/2. 1940.09.25.

*örvend, a másik sír. Az egyik ma még csak suttog, de alig várja, hogy néhány nap múlva ujjongjon örömeiben, a másik meg menekül az új ismeretlen holnapba. Öröm és sírás, pedig a sorsa mindkettőnek ugyanaz. A veszély egyformán a fejük fölött van. A magát magasabbrendűnek nevező faj politikai vezetői egyforma sorsot szeretnének osztályrészül juttatni magyarnak és románnak egyaránt.*¹⁵

Jordáky pár nap múlva a magyar bevonulással és korábbi „önálló Erdély” koncepciójához képest lényeges fordulatot hajtott végre. A magyar csapatok bevonulását megelőzően Jordáky a kommunista Józsa Bélával nézeteltérésbe keveredett. Míg Józsa egy magyar „reakció-ellenes kiáltvány” megfogalmazását kívánta, és a szociáldemokrata pártba való belépésről hallani sem akart, addig Jordáky úgy vélte „[Józsa] úgy látszik nem bírja felismerni a helyzetet. A magyar munkások a kommunistákat is beleértve örvendenek a változásnak. Az öröm mindent elnyom. Másrészt a magyar munkásság mindenestre képzetesebb és öntudatosabb is, mint a többiek. Mégis nemcsak az állam nyomta el, de szervezetében sem játszhatott egyenrangú szerepet. Mindenünnen kizárták. Most már egy sokkal fejlettebb mozgalomban dolgozhatunk. Okvetlen kiáltványt kell kiadnunk, amelyben józan szavakkal örömünket fejezzük ki nemzetiségi elnyomás alóli felszabadulásért, de le kell szögezzük nemzeti egyenlőséget biztosító álláspontunkat és további harci céljainkat”. Az ugyancsak kommunista Balogh Edgár és Kovács Katona Jenő viszont támogatták indítványát. Ugyanakkor korábbi nézeteit sem adta fel, mivel azt is szükségesnek tartotta, hogy a munkásmozgalomban a legtöbb helyet ők – baloldali szociáldemokraták és kommunisták – birtokolják, valamint „nem szabad engedni reakciós és áruló vezetőket” a szervezet élére.¹⁶

1940. szeptember 7-én megfogalmazta a második bécsi döntést és a magyar csapatok bevonulását üdvözlő üzenetet, amihez Pálffy Tibor (vasmunkás) a szakszervezetek nevében beleegyezését adta. Hozzá kell még tenni, hogy Jordáky kommunista kapcsolatai véleményét is kikérte a fogalmazóval kapcsolatban. Naplója szerint „Kovács Katona [Jenő] gyengének, Gaál Gábor jónak tartotta”.¹⁷ A nyilatkozatban egyrészt üdvözölték a „magyar nép felszabadulását a nemzetiségi elnyomás alól”, továbbá arra is rámutattak, hogy „a magyar munkásság soha nem tagadta meg magyarságát [...] és a magyar nyelv és kultúra hordozója volt a legsúlyosabb időkben is”.¹⁸ Ugyanakkor azt is hangsúlyozták, hogy a magyar munkásság az „öröm óráiban nem feledkezik meg más nemzetiségű testvéreiről”, és igyekszik elkerülni azt, hogy a román munkásokkal megismétlődjön az, ami a magyar munkásságot sújtotta a két világháború között. Végül jövőbe néző optimizmussal szóltak az előttük álló feladatokról, amikor így írtak: „magunk részéről örömmel vállaljuk azt a munkát, amely mindannyiunkra vár, minden dolgozó ember és a megnagyobbodott, független és szabad Magyarország érdekében”.¹⁹

¹⁵ Uo. 1940.09.03.

¹⁶ EME. I/2. 1940.09.02.

¹⁷ Uo. 1940.09.07.

¹⁸ *Népszava*. 1940.09.13. 5.

¹⁹ Uo.

Az 1952-ben az RKP Ellenőrző Bizottsága számára írt önéletírásában – bizonyára összhangban akkori helyzetével, mivel vészesen közeledtek a letartóztatás sötét felhői – ehhez még csak annyit tett hozzá, hogy utólag úgy látta, hogy jobb lett volna passzív ellenállásba vonulni.²⁰ Ekkor állapította meg, hogy ha passzivitásba vonult(ak) volna, akkor a szakszervezetek nagy részét a „szociálszovinizták” szerezték volna meg. Ebben az esetben vagy a szociáldemokraták jobbszárnyára, vagy pedig a Nemzeti Munkaközpont, illetve a vallási alapon szerveződő hivatásszervezetek térnyerésére gondol(hat)ott.

Még a magyar csapatok kolozsvári bevonulása előtt Jordáky egy kisebb szociáldemokrata csoporttal megbeszélést tartott annak érdekében, hogy a Szociáldemokrata Pártot legálisan újjászervezzék. Mint naplójában írta *„A pártszervezés fontosabb, mint bármikor, ha nem akarjuk, hogy a magyar munkásság – főleg az ifjak – az idetóduló nyilasok prédájává válják. Azt hiszem a vasasok, építők és nyomdászok közt igen jól fog menni a munka. Nem tudni mit hoz a jövő. Új meglepetések következhetnek”*.²¹ Erre azért volt szükség, mert az 1938–40 között Romániában regnáló királyi diktatúra alatt csak a korporatív alapokon nyugvó Nemzeti Újjászületés Frontja működhetett, aminek munkásszervezeteihez (úgynevezett breaslă) a feloszlott RSZDP képviselőinek is csatlakozni kellett.

A magyar honvédség bevonulását a visszaszerzett területeken – a többségében magyarok lakta településeken – üdvivalgás, leírhatatlan ünnepek láncá fogadta. Az 1940. szeptember 11-i kolozsvári bevonulást Jordáky Lajos így látta: *„[...]A házak már fel vannak lobogózva, az utcák tele vannak boldog arcú emberekkel. Az Opera előtt vonulnak az utolsó román csapatok Felek irányába. Az emberek reggel 8 órakor már tüntetést rendeztek a magyar, olasz és német újságírók mellett. Dél előtt pedig, amikor az első honvédtisztek megérkeztek óriási ünneplésben részesítették őket. A tömeg sírt, énekelt, virágokat szórt rájuk, vállakon vitte; valóban örült és ünnepelt. A munkások mindenütt az első sorokban. Még a szokott józanságukat is elveszítették. Mindez annak a rettenetes nemzeti elnyomásnak az eredménye amelyet a román bojárók kormánya fejtett ki a magyarok ellen. A délután bevonuláshoz hasonló ünneplést azt hiszem Kolozsvár még nem élt át. A zuhogó záporosóben az emberek tízezrei nem mozdultak el az utcákról. Csak nézték, nézték... és rekedtre kiabálták magukat. Mindenki örvendett Kolozsváron s bizony mi magunk is örvendtünk, hogy a nemzeti elnyomás igája alól felszabadultunk”*.²² A kormányzó és a miniszterelnök érkezése miatt az ünnepséget szeptember 15-én meg kellett ismételni.²³

Észak-Erdély visszacsatolása Magyarországhoz tehát örömhírként érte Jordákyt. Naplójában többször leírta az *„örvendünk nemzeti felszabadulásunknak”* mondatot. Azonban hangsúlyozni kell, hogy öröme nem volt felhőtlen. Bizonyos szkepticizmussal tekintett a jövőbe. Szocialista eszméiből következően fontosnak tartotta a további harcot

²⁰ EME. II/16. 65.

²¹ EME. I/2. 1940.09.05.

²² Uo. 1940.09.11.

²³ Ablonczy 2011. 56.

a cél, a szocializmus megvalósulásáért. Céljait – kivetítve a szocialisták egészére – egy újabb ponttal toldotta meg. Jordáky szerint „*nemzetiségi síkon pedig harcolunk a más nemzetiségekért, hogy azon jogokat amelyekért mi hiába küzdöttünk, ők megkaphassák*”.²⁴

A magyar katonai közigazgatás végével és a polgári adminisztráció berendezkedése után az erdélyi tisztviselő réteget egy újabb elbocsájtás hulláma öntötte el. Nemcsak a nemzetiségi szempontból nemkívánatosaktól (románok, németek) szabadultak meg, hanem azon magyarok ellen is retorziókat alkalmaztak, akik „nemzethűségi” kockázatot jelentettek. A korábbi román pártokban dolgozókat (vagy esetleg holdudvarukhoz tartozókat), a szociáldemokratákat és a kommunistákat érthetjük alattuk. A retorziók általában munkahelyi lefokozással, legtöbb esetben elbocsájtással végződtek.²⁵ Jordáky Lajosra is ez a sors várt, amikor 1941. március 14-én közölték vele, hogy korábbi munkahelyén, a Városi Vízműveknél megszűnt az alkalmazotti státusza. A munkahelyről való megszabadulás ürügyét egy feljelentés adta, amelyben kommunistának bélyegezték.²⁶ Bár ő nem volt kommunista párttag, meg eszmeileg sem azonosult teljesen a kommunistákkal, addig munkatársa a Vízműveknél, Kovács Katona Jenő²⁷ bizonyíthatóan kommunista volt. Többek között kommunista kapcsolatai miatt az új magyar hatóságok ferde szemekkel nézték Jordákyt.

Észak-Erdély politikai reintegrálása a magyar állam keretei közé újabb problémákat vetett fel. Az 1941 tavaszáig regnáló miniszterelnök, Teleki Pál nézetei szerint „Erdély az erdélyieké”. Ez alatt Teleki azt értette, hogy a magyarországi pártok és társadalmi szervezetek ne árássák el Észak-Erdélyt, hanem biztosítsanak lehetőséget az erdélyieknek saját társadalmi és politikai szervezeteik létrehozására.²⁸ A gyakorlat azonban ezzel ellentétes irányt vett, mivel legtöbb esetben a felszabaduló állami pozíciókat úgynevezett „ejtőernyősökkel” töltötték fel. Erre reagálva Tamási Áron vezetésével a fiatalabb generáció egy szélesebb társadalmi szövetség létrehozását kérte egy memorandumban, amit Teleki Pál visszautasított. A korábbi, a (romániai) Országos Magyar Pártban (továbbiakban OMP) meghatározó szerepet játszó politikusok (Bethlen György, Pál Gábor) a korábbi OMP-t szerették volna újjászervezni. Végül egy önálló, „regionális” párt, az Erdélyi Párt (EP) megalakítását engedélyezték, Teleki Béla vezetésével. A párt irányvonalát a magyar Országgyűlésbe behívott képviselők határozták meg, és legtöbb esetben a regionális érdekek képviselője mellett aktivitásuk kormánytámogató „társutas” pozícióban merült ki. A demográfiailag ismét többségbe került észak-erdélyi magyarság hivatalos képviselőinek stratégiáját – a magyarországi „korszellemmel” összhangban – a román királyi diktatúra korporatív szervezetén (Nemzeti Újjászületés Frontja) belül szerepet játszó Magyar Népközösségi vezetők (Bánffy Miklós és köre, EMGE, Hitel-kör stb.) próbálták meg folytatni. Lényege a társadalom szociális tagoltságának és az osztályellentéteknek a lebontása volt. Céljukat a

²⁴ EME. I/2. 1940.09.04.

²⁵ Ablonczy 2011. 85.

²⁶ EME. I/2. 1941.03.

²⁷ A munkásíró Nagy István sógora, RKP, majd KMP tag, aki ugyancsak az elbocsájtottak között volt.

²⁸ Ablonczy 2011. 109.

nemzetileg szervezett társadalmon belül új, társadalmi szervezetek (szövetkezetek, Tízesek szervezet stb.) és a nemzetnevelés segítségével kívánták megvalósítani.²⁹ A csoportot korábbi OMP-politikusok, illetve a harmincas években szocializálódott fiatalok (Mikó Imre, Vita Sándor stb.) alkották, akik már szociális érzékenységgel rendelkeztek, és a népszolgálati eszme is hatással volt rájuk. Mindez keresztényszociális gyökerekből táplálkozott, amelyet Erdélyben leghangsúlyosabban ez a nemzedék képviselt.³⁰ Az EP és a magyarországi kormánypárt közötti együttműködés azon a kölcsönösségi elven nyugodott, hogy az erdélyiek elfogadják a miniszterelnököt, és támogatják a kormánypolitikát, cserébe a MÉP Erdélyben nem szervezkedik. A támogatásra az erősödő szélsőjobb miatt is szükség volt, mivel 1943-ra a kormánypárt az Erdélyi Párt nélkül elvesztette volna parlamenti többségét.³¹

A területileg megnagyobbodott Magyarországon a munkásszervezeteknek több problémával kellett szembenéznük. Először is a kormány gátolni igyekezett a visszaszerzett területeken a szervezkedést. A Felvidék esetében Jaross Andor befolyása, a Délvidéken a katonai hatóságok akadályozták a szervezkedést, míg Észak-Erdélyben az Erdélyi Párt próbálta ellehetetleníteni az MSZDP terjeszkedését. Az egyetlen kivételt a kolozsvári szociáldemokrata csoportok megalakulása, majd MSZDP-hez csatlakozása jelentette.³² Az 1939. szeptember 2-től életbe lépett rendkívüli intézkedések³³ ugyancsak a politikai szervezkedést gátolták. Rendezvény, bármilyen jellegű politikai összejövetel, gyűlés rendőrhatalom engedélyt igényelt.³⁴

Az új államhatalmi helyzetben a kolozsvári szociáldemokratáknak saját pártjukat is létre kellett hozniuk, és a budapesti MSZDP-hez csatlakozniuk. Ezért az MSZDP képviselői 1940. szeptember 15-én megérkeztek Kolozsvárra. Az ismertebb vezetők közül Peyer Károly és Szakasits Árpád említhető meg. Délután a Vasas Otthonban megbeszélést folytattak a helyi szociáldemokratákkal. A gyűlést Bruder Ferenc és Pálffy Tibor vezették. Az egyeztetések eredményeként kialakult az az álláspont, hogy a katonai közigazgatás idején lehetőleg kerüljék a „komoly szocialista munkát”, „legyenek jóban a hatóságokkal”, és nevezzenek ki egy megbízható személyt, aki a katonai hatóságok és a kolozsvári szocialisták között tartja a kapcsolatot. Végül Pálffy személyét találták megfelelőnek. Erről Jordáky igen lesújtó véleményt formált, mint naplójában írta: *„Pálfi csak ezt akarta, hisz napok óta szaladgál, mint a munkásság „reprezentánsa”, szerzi az összeköttetéseket Bánffy emberi között csakúgy mint Bethlennél. Ezen az értekezleten is egészen hamisan úgy állította be a Magyar Pártot, de főleg a Népközösséget mint amelyekkel mindenképp együtt kell működnünk. A pestiekkal egyébként közöltem a mi alapelveinket és feltételeinket a pártvezetéssel, valamint a román kormányzat szolgálatában állott úgynevezett „elvtársakkal” kapcsolatosan. Vége a kompromisszumnak a gazemberekkel*

²⁹ Bárdi 2013B. 170–171.

³⁰ Bárdi – Filep – D. Lőrincz 2014.

³¹ Ablonczy 2011. 112.

³² Sipos 1997. 210.

³³ 1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről.

³⁴ Sipos 1997. 213.

szemben. Bruder, Lucian, Stroia, Deustsek, a bukarestiekről nem beszélve el kell tűnjének a mozgalomból. Pálfit is meg kell fűrni, bár ez lényegesen nehezebb a jelen pillanatban.³⁵

A pártpolitikát gátoló tényezők mellett a munkásmozgalomnak szembe kellett néznie a szakszervezetek működését ellehetetlenítő törekvésekkel is. Ez egyrészt az Erdélyi Párt és a köré csoportosuló hivatásszervezetek, másrészt pedig a Nemzeti Munkaközpont irányából érkezett. Ezzel ellentétben Kolozsvár szociáldemokrata befolyású szakszervezetei a budapesti Országos Szaktanács alintézményeibe integrálódtak. A sort az építőiparban dolgozók kezdték, amikor 1940. október 15-én csatlakoztak a MÉMOSZ-hoz³⁶, míg végül 1941. április 1-ig a legtöbb szakmai szervezet (a magánalkalmazottak és a vendéglátóipari munkások kivételével, akik inkább a Nemzeti Munkaközponthoz csatlakoztak) tagja lett a budapesti Szaktanácsnak és a megfelelő országos szakszervezeteknek.³⁷ Az 1941. áprilisáig eltelt hónapokban a kolozsvári szociáldemokratáknak – és köztük Jordáky Lajosnak – többször szembe kellett nézniük a Nemzeti Munkaközponttól jövő nyomással. 1940. októberében a Magánalkalmazottak Szakszervezetének vezetője (Dunky Jenő) „komoly, magyar helyről való információra” hivatkozva ismét kommunistának bélyegezte Jordákyt. A vádakra reagálva Jordáky kijelentette, hogy „nem tagja a kommunista pártnak” és „az erdélyi probléma megoldását a szocializmustól várja”.³⁸ Arról viszont nem szólt, hogy bizonyos kommunistákkal³⁹ kapcsolatban állt. Kijelentését azzal lehet magyarázni, hogy igyekezett a nevezetteket megóvni az esetleges retorzióktól.

1940. november 5-én Pálffy Tibor (vasmunkás) közölte Jordáky Lajossal, hogy Budapestről felszólították a szakszervezeti csoportokat a Munkaközponthoz való csatlakozásra. Ellenkező esetre akár még az erőszakos fellépés lehetőségét és a szakszervezetek feloszlását is kilátásba helyezték.⁴⁰ Ezekben a sorsfordító novemberi napokban Jordáky a kommunista Józsa Béla véleményét is kikérte. November 7-én este, titkos bizalmi gyűlést hívott össze a lakására. A gyűlésen a budapesti szociáldemokraták közül Szakasits Antal és Esztergályos János vettek részt, míg a kolozsvári csoportot Bruder Ferenc, Lenghel Samoilă, Gheorghe Chiciudean, Neumann Jenő képviselték. Elhatározták, hogy visszautasítják a Munkaközpont indítványát/parancsát, és megmaradnak a szociáldemokrata vonal mellett. Másnap a Szaktanácsban szavazásra bocsájtott indítványt – mely szerint elutasítják a csatlakozást a Munkaközponthoz – egyhangúlag megszavazták.⁴¹

A bizonytalan helyzet 1940 decemberében is folytatódott. A belügyminisztérium egyik rendelete szerint a helyi szervezeteknek jogukban áll eldönteni, hogy melyik központhoz kívánnak csatlakozni. Ez a helyzet azt hozta magával, hogy a politikailag

³⁵ EME. I/2. 1940.09.15.

³⁶ Magyarország Építőmunkások Országos Szövetsége.

³⁷ Csatári 1968. 72.

³⁸ EME. I/2. 1940.10.07.

³⁹ Balogh Edgár, Gaál Gábor, Józsa Béla, Kovács Katona Jenő, Nagy István stb.

⁴⁰ EME. I/2. 1940.11.05.

⁴¹ Uo. 1940.11.7–8.

„öntudatosabb” szakszervezeti csoportok automatikusan a budapesti szociáldemokrata szakszervezetek mellett döntöttek. Kivételt a magántisztviselők – Jordáky ennek a szakszervezetnek tagja – illetve a bőrösök és pincérek jelentettek. A vasas szakszervezet esetében is a budapesti Vas- és Fémmunkások Szakszervezete volt az elsődleges opció, annak ellenére, hogy a szakszervezet kolozsvári vezetője (Pálffy Tibor) a Nemzeti Munkaközponthoz való csatlakozás mellett agitált. A tagság viszont felmentette titkári pozíciójából, és így lehetségessé vált a csatlakozás a budapesti vasasokhoz.⁴² A magántisztviselők esetében a problémát a Kandel–Jovănel-csoport jelentette, amely meggátolta, hogy Jordáky és barátja, Vasile Pogăceanu jelentős pozíciót töltsön be a Magánalkalmazottak Szakszervezetében és ezzel szociáldemokrata (és annak balszárnya) befolyás érvényesüljön. Érdekes módon a Dunky Jenő vezette magánalkalmazottak egy független, „az erdélyi szellem” alapján önálló magánalkalmazotti szövetség létrehozását határozták el.⁴³

A Munkaközpont első terjeszkedő akcióját maguk mögött tudva, 1940. december 6–10 között az erdélyi szociáldemokraták delegációja tartózkodott Budapesten, amelynek tagjai között Jordáky Lajos is ott volt. Vasile Pogăceanuval együtt a párt baloldali szárnyát, míg Bruder Ferenc a centrumot, Kandel Ignác pedig a jobbszárnyat képviselte. A budapesti pártvezetőséggel való megbeszélésen Jordáky azt az álláspontját fejtette ki, miszerint a romániai szociáldemokrata vezérkar nagy része a reformizmus képviselője (Kandelékkal együtt), míg a „szélesebb tömegek becsületesek, harcosak, szocialisták”. Ez saját nézeteit tükrözte, mivel politikai pályafutásának kezdetétől állandó konfliktusban állt az RSZDP „öregével”, a vezérkarral, akik inkább a szociáldemokrácia reformista, bernsteini revizionizmusát követték. Jordáky állásfoglalásával ellentétben megállapítható, hogy (szélső)baloldali befolyás alatt csupán az ifjúsági szervezetek álltak, az összes többi szakszervezet a bernsteini revizionizmust képviselte.

Budapesti tartózkodása alatt többször beszélt a századforduló óta elismerésnek és nagy tekintélynek örvendő „öreggel”, Buchinger Manóval. Már korábbi – harmincas évekbeli – budapesti tartózkodása alatt is elismerően szólt róla, most pedig csak pozitív jelzőkkel illette. Naplójában így írt: *„Buchinger figyelmeztetett a búcsúzásakor, hogy vigyázzak magamra. Nagyon aggódott miattam, azt mondta. Nagyon kedves volt.[...] Becsületes forradalmár. Talán legkülönbje a vezetőknek. Látszik, hogy a régi forradalmi gárda tagja”*⁴⁴

Mindebből arra lehet következtetni, hogy a szocialista apa mellett – akiről mindig szeretettel írt, beszélt – Buchinger volt az a személy, akire mint szellemi mentorra (és esetleg második apafigurára) felnézett. Az erdélyi mozgalomból, illetve politikai életből egy „öregről” sem szólt ekkora elismeréssel. Sokkal inkább generációs és ideológiai konfliktus akadályozta Jordáky és a romániai „öregek” kapcsolatát.

⁴² Uo. 1941.02.19.

⁴³ Uo. 1940.12.22–23.

⁴⁴ EME. I/2. 1940.12.09.

Buchingerrel való jó viszonya azért is furcsa, mert Buchinger Manó az MSZDP centrista, a II. Internacionáléhoz hű szárnyát képviselte.

A kolozsvári csoport, s különösen Jordáky kapcsolata nem volt felhőtlen a budapesti vezetéssel. Például a budapesti pártvezetőség Jordákyt szélsőbaloldalinak tartotta, és igyekezett pozícióját marginalizálni. Ezzel ellentétben a kolozsvári centristák (Bruder Ferenc) jó kapcsolatokat ápoltak a budapesti pártvezetéssel. Jordáky naplójában így kommentálta a viszonyt: *„Egy bizonyos, nem fogjuk megengedni, hogy a pesti szociáldemokraták a fejünkre üljenek. Csinálunk párt szervezet[et], végezzük majd a pártmunkát, de úgy ahogy mi látjuk helyesen, ahogy mi akarjuk s nem amint nekik tetszene. Az erdélyi mozgalmat mi kell és mi fogjuk irányítani. Még ha a fejük tetejére állnak is a pesti „elvtársak”. Mi velük, de nem ők nélkülünk.”*⁴⁵

A kolozsvári csoport 1941. január elején határozta el az MSZDP helyi szervezetének megalakítását. Úgy döntöttek, hogy a rendőrségen egy 4-5 tagú vezetőség – „becsületes, nem túl exponált elemekből” – létrehozását jelentik be. Míg a valódi irányítást Jordáky és a hozzá hasonló „forradalmi szociáldemokraták” a háttérből fogják gyakorolni. Véleményük szerint a jobboldali elemeknek – mint Pálffy Tibor – semmi keresnivalójuk nem volt a pártban.⁴⁶ 1941. január 24-re végül megalakult az MSZDP kolozsvári csoportja. A vezetőségében Schneg (Zoltán) Ferenc, Nagy Sándor, Lenghel Samoilă, Gheorghe Chiciudean és még néhány más személy szerepelt.

A párt kolozsvári újjászervezésével kapcsolatban a vezetők megegyeztek abban – Jordáky álláspontját áterőltette a vezetőségen –, hogy a korábbi évek „jobbszárnya” (Pálffy Tibor, Bartalis Sándor, Lucian Alexandru) az újjáalakulási ünnepélyen nemkívánatos személyeknek fognak számítani. Továbbá a Bukarestből visszatért Lakatos István sem tarthatott beszédet, valamint a kolozsvári csoportnak ki kell majd jelentenie, hogy az „forradalmi szocialista” állásponton áll.⁴⁷

Az MSZDP kolozsvári pártszervezetének ünnepélyes megnyitójára 1941. február 9-én került sor. A budapesti pártvezetőség részéről Szakasits Árpád és Peyer Károly tartottak előadást. A délutáni gyűlésen a budapesti vezetőség elfogadta a már korábban megfogalmazott indítványt, így elhatározták, hogy „minden munkás, beleértve a szélsőbaloldaliakat tagja lehet, sőt kívánatos, hogy tagja legyen a pártnak. A pártban legteljesebb demokrácia és vélemény szabadság kell uralkodjon”. Továbbá a fent megnevezett „jobbszárny” képviselőit nem engedték párttagsághoz.⁴⁸ Az új pártba belépve és visszatekintve a mögötte álló évtizedre Jordáky összehasonlította a román szociáldemokráciát a magyarral, és az alábbi megállapításra jutott: *„Gyuricában⁴⁹ éppúgy mint az eddigiekben van valami szocialista gerincesség, ami egészen új jelenség előttünk. A gazember és áruló romániai szociáldemokraták mellett toronymagasságban állnak a magyar szociáldemokráciának ezen reformista vezetői is. De miért hisznek annyira az*

⁴⁵ Uo. 1940.11.22.

⁴⁶ EME. I/2. 1941.01.04.

⁴⁷ Uo. 1941.02.07.

⁴⁸ Uo. 1941.02.09.

⁴⁹ A Magyarországi Kereskedelmi Alkalmazottak titkára.

angol demokrácia győzelmében? S miért ítélik el a szovjetrendszert s rettegnek annak győzelmétől? Hisz az a szocialista állam. Minden dolgozónak s főleg munkásvezetőnek vágya a Szovjet terjeszkedése kellene legyen. Az hiszem az idős korosztályok múlt évtizedbeli harcainak megmaradt csökevényei, bizonytalanságuk, személyi sértődöttségek, a múltért való lappangó félelem. Pedig meggyőződésem, hogy minden becsületes szocialistának még szerepe lesz a szocializmus alakításában”.⁵⁰ Jordáky véleménye kisebb változásokkal tarkítva, ám még mindig a harmincas évekbeli ideológiáját tükrözte. Mindig is a szociáldemokrácia baloldalához tartozott, és inkább a munkássegységfront létrehozásában és a Szovjetunióban bízott, a nyugati reformizmust nem tartotta sokra.

A kolozsvári szociáldemokraták magyarországi integrációjának egy újabb lépését – a szakszervezeti és pártpolitikai mellett – a kulturális integráció, illetve a *Népszavában* való szóhoz jutás jellemezte. Az utóbbira remek példa, hogy Jordáky az 1940. december 25-i ünnepi *Népszava*-számba cikket írt „Az erdélyi munkásság útja” címmel. Cikkében bírálatát fogalmazta meg az 1918-ban inkább román nemzetiségüket előtérbe helyező szociáldemokratákkal (Ion Flueraş és Iosif Jumanca) szemben. Jordáky szerint lényegében ezzel a „reakciós, bojári Románia” kiszolgálói lettek, és elfojtottak minden „demokratikus” mozgalmat. Továbbá arra is rámutatott, hogy a megfogalmazott polgári demokratikus elvek és a gyakorlatban érvényesülő intézkedések között mély szakadék tátongott. Hogy az MSZDP-ben saját helyzetét is erősítse, kijelentette, hogy 1935-ig – saját baloldali programjának megfogalmazásáig és a „szakszervezeti és pártmozgalom újból szocialista tartalommal való megtöltéséig” – a romániai szociáldemokrata mozgalmon belül a bukaresti pártvezetők és szakszervezeti tisztviselők „gyáva, tehetetlen, megalkuvó” magatartása volt döntő. Mindezzel arra utalt, hogy a romániai nemzetiségi elnyomás elleni igazi harcot ők, a baloldali szociáldemokraták vívták. Ezzel ellentétben csupán annyit kell megjegyeznünk, hogy a pártvezetők és a szakszervezeti tisztviselők mindig is a bernsteini revizionizmus (reformizmus) áramlatát vallották, és ezen érdekek és politikai gyakorlat mentén politizáltak. Vagyis míg Jordáky és csoportja inkább „munkássegységet” és „osztályharcot” hirdetett, addig a reformisták inkább nyitottak a nemzetiségi és kulturális ügyek felé. Cikkében végül az erdélyi szocialisták és a nemzetiségi kérdés/harc egymásra utaltságát igyekezett bizonyítani. Jordáky szerint „mi, fiatalabbak csak most kezdünk igazán örülni, hogy nyelvünket szabadon használhatjuk, örvendünk azoknak a lehetőségeknek amelyeket Magyarország nyújt”. Ugyanakkor felszólított arra is, hogy tekintettel kell lenni a románok érdekeire is, és Magyarország keretén belül egy magyar–román „erdélyi szintézis” lehetőségét kell kialakítani.⁵¹ Cikkének erdélyi fogadtatása vegyes volt. Mint naplójában írta: „A *Népszavában* megjelent cikkemmel kapcsolatban a vélemények különböznek. Egyes román szocialisták kifogásolják azt, amiért elítélem azokat, akik Gyulafehérváron hátba támadták a magyar népköztársaságot. Mások, főleg az opportunisták, amiért túl forradalmi hangon emlétek és dicsérek bizonyos dolgokat. A következőket marxisták

⁵⁰ EME. I/2. 1940.11.06.

⁵¹ *Népszava*. 1940.12.25. 24.

*ellenben igen meg vannak elégedve. Azt hiszem a cikk vonala helyes. Legfőbb hibája, hogy nem teljes. Inkább vázlat. De nem is lehetett más. Remélem meg fogom tudni írni a romániai munkásmozgalom történetét, különös tekintettel az erdélyi munkásságra.”*⁵²

Az újonnan megalakult helyi pártszervezet kulturális téren az erdélyi (kolozsvári kezdeményezéseket) igyekezett országos szintre emelni. Az 1941-es év elején – a januárban felröppent hírekre reagálva – a magyarországi baloldali pártok elkezdtek foglalkozni a Szovjetunióból visszaérkező 1848-as zászlók kérdésével. Az 1939. végén és 1940-ben megélenkülő szovjet–magyar diplomáciai kapcsolatok egyik eredménye Rákosi Mátyás és Vas Zoltán „kicserélése” volt a cári hadsereg által 1849-ben zsákmányolt honvédzászlókkal. Az eseményt kihasználva az erdélyi szociáldemokraták és rejtőzködő kommunisták igyekeztek ennek jelentőségét felnagyítani, valamint az elkövetkezendő március 15-i ünnepélyt (és a következő hónapokat) szovjetbarát tartalommal megtölteni, és a forradalom „jelentőségével” felruházni.⁵³ A konkrét akcióra a szovjet–magyar közvetlen vasúti összeköttetés megnyitásával párhuzamosan, 1941. március 20-án (a zászlókat március 23-án adták át a lavocsnei határállomáson) került sor.⁵⁴

Mindezt megelőzve Jordáky Lajos 1941. február 1-re gyűlést hívott össze lakására a zászlóátadással kapcsolatos híreknek a megtárgyalására. Kommunisták (Balogh Edgár, Fodor Pataky Ádám, Józsa Béla, Kovács Katona Jenő, Nagy István és az író Asztalos Sándor) vettek részt a beszélgetésen. A kolozsvári kezdeményezést ki kívánták terjeszteni országos rendezvénysorozattá, és ennek érdekében Móricz Zsigmond, Darvas József, Erdei Ferenc, Kovács Imre, Bajcsy-Zsilinszky támogatását kérték azzal, hogy a fent nevezettek álljanak a „szabadságmozgalom” élére. Céljuknak a munkásszervezetekben tartandó ünnepségeket, a zászlók szimbolikus tartalmának hangsúlyozását, továbbá cikkek és tanulmányok közlését – a lehető legtöbb helyen – tartották.⁵⁵ A 1848/49-es zászlók kolozsvári kiállítása végül kudarcba fulladt, mivel azokat a Hadtörténeti Múzeum tulajdonába adták.

A zászlóüggyel párhuzamosan és azt felkaroló kezdeményezésnek intézményes hátteret biztosítva Kolozsváron létrehozták a Március 15-e bizottságot. Elnöknek a nagy tekintélynek örvendő, 48-as mártír leszármazottját és korábbi OMP-képviselőt, Sándor Józsefet (ekkor 88 éves) hívták meg. Jordáky Lajos és a kommunista munkásíró, Nagy István mellett például a jelentős hírnévnek örvendő, korábbi kolozsvári színházigazgató, Janovics Jenő is bekapcsolódott a szervezésbe. Végül a március 15-ét megelőző napokban a csoportot jelentősen kiszélesítették, amikor Szentimrei Jenő és Kiss Jenő polgári költők is csatlakoztak a csoporthoz. Továbbá felmerült a főispán, a polgármester, sőt a hadsereg képviselőinek a bevonása is.⁵⁶ A március 15-i ünnepséget megelőző időszakban, 1941. február 26-án Jordáky Lajost a Petőfi Bizottság (a korábbi

⁵² EME. I/2. 1940.12.30.

⁵³ Balogh 1978. 194–199.

⁵⁴ Kolontári 2009. 357–364.

⁵⁵ EME. I/2. 1941.02.01.

⁵⁶ EME. I/2. 1941.02.22.

Március 15-e bizottság átnevezett formája) alelnökévé választották. Felvázolták a konkrét ünnepi programot, mely szerint Sándor József megnyitó beszéde után a Ferenc József Tudományegyetemről egy professzor 1848 történeti kontextusát fogja ismertetni, majd pedig a munkásíró Nagy István fog beszélni. Mivel a hatóságok előzetesen nem engedélyezték Nagy István felszólalását – arra hivatkozva, hogy kommunista – Balogh Edgár és Nagy István Jordákyt kérte fel a helyettesítésére. Jordáky a felkérést elfogadta, viszont ő is kétségeit fejezte ki saját engedélyeztetésének ügyében.⁵⁷ Mint kiderült, szkepticizmusa nem volt alaptalan, mivel másnap – 1941. március 14-én – a rendőrség technikai okokra hivatkozva nem engedélyezte felszólalását a március 15-i ünnepeken.⁵⁸ Végül az 1941. március 15-én megszervezett ünnepség a Mátyás Király Diákház nagytermében különösebb incidensek nélkül zajlott le. Sándor József beszédét hatalmas taps fogadta, majd Balogh Edgár bejelentette, hogy Nagy Istvánt nem engedték szólni. A tömeg ezt követően 48-as dalok és a Himnusz eléneklése után szétszéledt.⁵⁹

A második bécsi döntést követően tehát az erdélyi munkásszervezetek politikai, gazdasági és kulturális integrációja megvalósult. A kezdeti lelkesedés után azonban a napi gondok, az MSZDP titkárságának centralizációs hajlama lecsökkentette a szociáldemokraták örömét. A Nemzeti Munkaközpont, a hivatásszervezetek, illetve a nyilasok szerveződése és táboruknak növekedése ellenére Pálffy Tibor – korábbi szociáldemokrata szakszervezeti tag, az RSZDP-n belül a jobboldali frakció egyik képviselője – 1943-as jelentése szerint a kolozsvári szociáldemokrata szervezet csak látszólag [volt] gyenge. Szerinte az üzemek munkásai félnek beiratkozni a szociáldemokrata szakszervezetekbe, viszont az általa vezetett Hivatásszervezetnek⁶⁰ és a Nemzeti Munkaközpontnak is kevés tagja volt. Továbbá arra hivatkozott, hogy mindezek ellenére a szociáldemokraták erőteljesen befolyásolják a kolozsvári munkásság hangulatát. Informatív levelében felrótta azt is, hogy a szociáldemokraták „az egész zsidóság támogatását élvezik”.⁶¹

Az észak-erdélyi egyre inkább jobbra tolódó politikában a kolozsvári szociáldemokraták tehát nem kívántak és nem is tudtak részt venni. Jellemző, hogy mivel a visszacsatolások után választásokat nem tartottak, a budapesti parlamentbe egyetlen erdélyi szociáldemokratát sem hívtak be. Ugyanekkor a magyarországi szociáldemokraták parlamenti képviselőcsoportja is csak öt főből állt.⁶² Mint hivatalos párt pedig az 1944. március 19-én bekövetkezett német megszállás után szűnt meg, amikor lényegében az SZDP-t az összes többi párttal együtt feloszlatta. A SZDP kolozsvári csoportjára is ez a sors várt.

⁵⁷ Uo. 1941.03.13.

⁵⁸ Uo. 1941.03.14.

⁵⁹ Uo. 1941.03.15.

⁶⁰ Az Erdélyi Párt munkásszakosztálya.

⁶¹ EME. II/16. Pálffy jelentés.

⁶² Varga 1999. 533.

HIVATKOZOTT SZAKIRODALOM:

- Ablonczy Balázs 2011. *A visszatért Erdély 1940–1944*. Budapest.
- Balogh Edgár 1978. *Szolgálatban. Emlékirat 1935–1944*. Bukarest.
- Bárdi Nándor 2013A. Töréspontok és generációs csoportok a romániai magyar kisebbség történetében (1918–1989). In: Uó: *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Csíkszereda.
- Bárdi Nándor 2013B. A múlt mint tapasztalat. A kisebbségből többségbe került erdélyi magyar politika szemléletváltása, 1940–1944. In: Uó: *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Csíkszereda.
- Bárdi Nándor – Filep Tamás Gusztáv – D. Lőrincz József (szerk.) 2014. *Népszolgálat. A közösségi elkötelezettség alakváltozásai a magyar kisebbségek történetében*. Pozsony.
- Csatári Dániel 1968. *Forgószélben. (Magyar–román viszony 1940–1945)*. Budapest.
- Kolontári Attila 2009. *Magyar–szovjet diplomáciai, politikai kapcsolatok 1920–1941*. Budapest.
- L. Balogh Béni 2001. *A magyar–román kapcsolatok 1939–1940-ben és a második bécsi döntés*. Csíkszereda.
- Sárándi Tamás 2016. *Levezényelt visszacsatolás. A magyar katonai közigazgatás Észak-Erdélyben, 1940*. Csíkszereda.
- Sipos Péter 1997. *A szociáldemokrata szakszervezetek története Magyarországon*. Budapest.
- Varga Lajos 1999. *A magyar szociáldemokrácia kézikönyve*. Budapest.

FORRÁSOK:

- Erdélyi Múzeum Egyesület (EME), Jordáky-hagyaték, I fond (Személyes iratok), 2-es csoport (Naplók), 1940, 1941, 1942 évek naplói.
- Uo. II fond (közéleti iratok), 16-os csoport (1940–44 közötti iratok), Forradalom, lapszám nélkül.
- Uo. II/16, 1952-es memoriu autobiografic (román nyelven).
- Uo. II/16, levél Kolozsvár polgármesterének a munkahelyről való elbocsájtás ügyében, lapszám nélkül.
- Uo. II/16, Pálffy Tibor jelentése a kolozsvári közhangulatról, lapszám nélkül.

Népszava. 1940.09.13–14-i számok.

Népszava. 1940.12.25.

1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről. In: *1000 év törvényei*. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8096> (letöltve: 2018.01.12).